

Türk cumhuriyetleri ve kültür

HASAN BÜLENT KAHRAMAN

‘Öteki’ Türk cumhuriyetleriyle geliştirilecek kültür etkileşiminde üzerinde durmak istediğim iki nokta var. Bunların ilki ‘Latir alfabesi’ ve ‘Anadolu Türkçesi’.

Her iki konu da 1990’larda sıklıkla gündeme gelmişti ve o sıralarda Türkiye, özellikle Latin alfabesine geçilmesi için yoğun çaba harcıyor, belli kişilere katkılar sağlayarak o ülkelerde Latin alfabesiyle baskı yapan matbaalar kurulmasına çalışıyor, o matbaalarda gene bu alfabeyle dergi ve gazete basılması için ön alıyordu. Bu, başlı başına bir tartışma konusudur. Acaba böyle bir şeye gerek var mıdır ve Kiril’den Latin alfabesine geçiş, ne tür sıkıntılar yaratır sorusu herhalde bizden çok ‘onların’ meselesidir, ama bence buralarda oyalanmak çok da anlamlı değil. Nitekim, daha o çalışmalarda çeşitli cumhuriyetler ortak bir alfabenin kendi fonetiklerini yansıtmadığını öne sürerek getirilen tekliflere karşı çıkmıştı. Zaman içinde de bu yönde alınan kararlar işlevsiz kaldı.

Kuşkusuz bir ortak alfabenin herkese üreteceği yararlar vardır ama bunu, bir kültür etkileşiminin ağırlık noktası haline getirmek çok da zorunlu değil.

Bunların üzerinde bile yeterince durulmamışken, şimdi bir de Anadolu Türkçesi’nin ortak (şemsiye) dil olması önerildi. Sanırım, pazartesi günkü yazımda değindiğim gibi, bu ve benzeri ‘olmaz’ düşüncelerin tümü bu dillerin birbirinden küçük farklarla ayrıldığı kanısından türüyor. Oysa bu tepeden tırnağa yanlış. Bu diller, Azerice hariç, asla ‘aynı dil’ değildir. Tercüman olmadan kimse kimseyi anlayamadığı gibi, ortak dil önerisi bütün bu insanların dillerini bırakıp başka bir dili benimsemesi anlamına gelir ki, onu da kabul edecek akli başında hiç kimse olamaz.

Bu yaklaşımın bir başka dayanağı da ortak dilin kültür endüstrisinde yaratacağı canlanma düşüncesi. Bunlar doğru şeyler; fakat aynı sonuçları elde etmenin yolu dil değişikliği gibi olmayacak şeyleri hayal edip, gülünçleşmek değildir. Başka yollardan giderek de aynı sonuca ulaşılabilir. Eğer Türkçe, oralara ‘kendiliğinden’ ve bütün ‘görkemiyle’ girerse ve bu özellikle de sivil girişimler aracılığıyla olursa sorun çözülebilir. Mesela yayın örgütleri sık sık fuarlar düzenler, kitap, dergi ihraç-ithal işlemleri kolaylaştırılır, oralara gazete basım

ve yayımı götürülür, oralarda Türk televizyonlarının izlenmesi sağlanırsa, kısacası Türkçe bir ‘vazgeçilmez kültürel unsur’ ağırlığı kazanırsa, diyelim ki, İngilizce’nin Türkiye’de oynadığı role benzer bir süreç yaratılırsa hesaplar tutar. Ötesi yanlıştır.

Son olarak şunu söyleyeyim: O çok büyük coğrafyadaki insan kitlesi çok heterojen. Hâlâ göçebelikte yaşayanlar olduğu gibi, ortalama Türkiye insanının kültür seviyesinin çok üstünde insanlar da var. Din de büyük farklılıklar gösteriyor. Büyük çoğunluğu Müslüman olmakla birlikte, gene Azerbaycan ve Türkmenistan’ın Batı ve Güneyi dışında kalan kesimlerde o bile çok büyük dalgalanmalar gösteriyor. Şamanizm hâlâ etkilerini olanca ağırlığıyla sürdürüyor. (Oralara gönderilen diyanet görevlilerinin, binbir şikâyetle geri çekilmek istediklerine çok kez tanık oldum.) Bu nedenle, dini, ortak bir zemin olarak görmek de bence yanlıştır. Onun yerine, laik ve sivil bir kültürü benimsemek, emperyalist olmayan, onları yok saymayan, ‘ağabeylik’ dışında süreç başlatılmalıdır.

Bu yapılabilir; buna ihtiyaç, bundan doğacak sayısız yarar var. Tek sorun devletin tek başına bu işin altından kalkamayacağını bilmesi, ilgili kesimlerle işbirliğine gitmesi ve işe bir ‘makro plan’la yaklaşmasıdır.